

АТО на Сході. Перспективи припинення війни

Активізація антитерористичної операції розпочалася фактично одразу після виборів Президента держави 25 травня й триває нині. Безперечно, вона дещо відрізняється за змістом від попередніх етапів протягом квітня–початку травня. Тож є можливість порівняти їх і спробувати спрогнозувати події на «фронті».

Правові рамки для врегулювання кризи

На перший погляд, нормативно-правова база держави достатньо врегульовує питання проведення антитерористичної операції. Водночас ми змушені знову повернутися до цього питання через відповідні дискусії в суспільстві.

Одразу після президентських виборів політик Юрій Луценко на своїй сторінці в мережі Facebook оприлюднив таку думку: *«Досить маскувати події на Сході під АТО. Правильний діагноз дасть змогу правильного лікування. Глава держави має точно сформулювати проблему. Це – війна. Відтак стане зрозумілим і алгоритм наступних дій:*

- голосування за нових керівників МО, СБУ, ГПУ для відновлення ефективної позапартійної силової вертикалі;
- запровадження воєнного стану в Донбасі;
- використання зекономлених на виборах 500 млн. на потреби зброй-

них сил; організація західної допомоги «Ленд-ліз-2» для поставок нової техніки (найперше – авіації) для української армії;

– проведення військової операції з ліквідації диверсійно-терористичних угруповань».

Аналогічні підходи до зміни правового статусу АТО пропонують і інші політики. Зокрема, народний депутат України Микола Рудьковський зареєстрував у парламенті законопроект про запровадження правового режиму надзвичайного стану в Донецькій та Луганській областях. Нагадаємо, що 7 квітня цей народний депутат уже вносив на розгляд парламенту подібний законопроект, однак тоді його не підтримали.

Проте экс-керівник Служби зовнішньої розвідки України Микола Маломуж не радить запроваджувати воєнний стан у Донецькій та Луганській областях. Бо мешканці й так уже

всі дії центру розцінюють як посягання на своє життя й здоров'я. На переконання 30–40% місцевих жителів, на Донбасі принципово не довіряють владі й представникам збройних сил.

Кожна з наведених позицій, здається, має право на життя. Однак правовий режим надзвичайного стану істотно обмежить можливості використання Збройних Сил України. А правовий режим воєнного стану загрожує несприйняттям як українським суспільством, так і світовою спільнотою. Тому, на наш погляд, керівництву держави слід дотримуватися нинішнього «спеціального режиму антитерористичної операції», як це визначено в Законі України «Про боротьбу з тероризмом». А за потреби – в оперативному режимі внести відповідні зміни та доповнення щодо удосконалення нормативного забезпечення проведення АТО.

На порядку денному – нові підходи до дій силових структур

Аналіз повідомлень з місця подій дає змогу стверджувати, що ефективність дій підрозділів ЗС України та інших формувань, які беруть участь в АТО, не завжди можна оцінити як ефективну: елементарного врахування того, що живемо ми в інформаційному суспільстві, бракує. Пересування колон, місця облаштування блокпостів, характер дій підрозділів фіксують усі зацікавлені за допомогою сучасних гаджетів і в *on-line*-режимі поширюють у соціальних мережах, електронних ЗМІ тощо. Це є проблемою, однак за бажання може обернутися й на перевагу. Варто лише відстежувати аналогічну інформацію про дії бойовиків та правильно її використовувати. До речі, багато волонтерів і громадських організацій у такий спосіб допомагають нашим силовикам, створюючи відповідні інформаційні сайти, викладаючи в Інтернеті схеми блокпостів бойовиків тощо.

На жаль, силові структури держави зазнали втрат серед особового складу. Немає сенсу порівнювати їхню кількість із рівнем втрат

в інших антитерористичних операціях та збройних конфліктах сучасності. А от про причини можна й треба говорити. Основні з них, на жаль, виявилися одне банальними й свідчать про те, що історичний досвід бойових дій в Афганістані, Чечні, Іраку, на Балканах тощо не вивчався, а відповідні уроки в практиці підготовки органів управління, військових частин та підрозділів не враховувалися. Втрати серед наших бійців з 51-ї окремої механізованої бригади під Волновахою сталися через недбале облаштування блокпоста та незадовільну організацію служби на ньому, а також неефективну організацію дій підрозділів посилення та реагування. Резонансні втрати десантників 95-ї окремої аеромобільної бригади стали можливими через недоліки в організації проведення колон, підготовки щодо контрзасадних дій, веденні розвідки тощо. Отже, наших військовослужбовців усього цього на належному рівні не навчили. Це неможливо зрозуміти й уявити, бо навіть у відкритих джерелах всі аналогічні

питання досвіду бойових дій з «гарячих точок» на карті світу поширені більш ніж достатньо. Очевидно, ми знову відчуємо на собі наслідки недавніх «правильних» підходів до розвитку та підготовки нашої армії, а також вирішення деяких кадрових питань попередніх років.

Загалом серед експертного середовища дедалі частіше говорять про те, що сама ідеологія проведення АТО нагадує «биття по хвостах»: бойовикам належить ініціатива в діях, а з боку держави – переважно реагування на факти протиправних дій. Наприклад, чому дії проти бойовиків у районі аеропорту Донецька розпочалися після їхнього нападу на наших військових? Невже завчасно не виявили їхніх намірів, місць базування та вихідних районів? Або, зрештою, не було можливості знищити їхню колону ще під час висунення?

Очевидно, для підвищення ефективності дій і органів управління, і відповідних підрозділів керівникам усіх без винятку силових структур доводиться на марші тер-

міново опанувати воєнну науку на такому рівні, щоб теорія не підводила на практиці в східних областях держави.

Тому заслуговує на увагу пропозиція экс-керівника Служби зовнішньої розвідки України Миколи Маломужа: «На оперативному рівні готувати ґрунт для переговорів з тими.., хто має інші погляди, але не взяли до рук зброю, вести оперативну роботу з тими підрозділами, які готові до здачі; найманців, бандитів, убивць, які не складуть зброю, слід знищити з допомогою системних точкових операцій. Блискавично, одномоментно, з урахуванням того, що не тримаємо кордон, не можемо зашкодити проникненню найманців. Інакше військова операція призведе до збільшення такого контингенту.

Необхідно міняти керівників багатьох відомств, бо останні 2–3 місяці спостерігається повний провал у їхніх діях. Зміна керівників відомств, особливо оперативних служб Нацгвардії, СБУ та МВС, забезпечить якість роботи й нову координацію. А широкомасштабна військова операція результату не дасть», – переконаний М. Маломуж.

Таку позицію підтримує й керівник Центру військово-політичних досліджень, представник групи «Інформаційний опір» Дмитро Тимчук: «На моє глибоке переконання, АТО не вистачає рішучого й відповідального керівництва, і його ж не вистачає нашим силовим структурам у цілому. В цьому корінь зла. І звідси основні проблеми: відсутність здатності оперативно реагувати на змі-

ну обстановки, відсутність взаємодії між силовиками, відсутність прийнятного рівня логістики, відсутність елементарної здатності брати на себе відповідальність практично на всіх рівнях тощо».

При цьому є оцінки, що, незважаючи на проблеми проведення АТО, населення регіону зацікавлене в припиненні збройного протистояння. Зокрема, 29 травня в ефірі «5 каналу» головний редактор видання «Новости Донбасса» Олексій Мацука спростував інформацію лідерів сепаратистів, що донеччани почали нормально сприймати терористів: «За даними соціологічного опитування, 80% жителів Донецька бажають активної стадії антитерористичної операції для того, щоб прибрати з вулиць банди».

Кордон на замку?

Водночас для припинення збройного протистояння необхідно створити відповідні передумови, й насамперед для припинення ресурсної підтримки терористів сусідньою державою. Майже щоденно ЗМІ повідомляють про факти прориву через державний кордон із Росією колон автомобілів із бойовиками, зброєю та боєприпасами.

Якщо такі дії є цілком прогнозованими й логічними з боку сепаратистів та їхніх спонсорів у Росії, то в Україні дивує фактично безперешкодне й безкарне порушення державного кордону.

Уночі 26–27 травня відбувся черговий прорив терористів з території Росії на Луганщині, про що був оповіщений штаб АТО. Але з невідомих причин ефективних заходів для посилення прикордонників та запобігання прориву не було вжито.

Координатор групи «Інформаційний Опір» Дмитро Тимчук у мережі Facebook з цього приводу повідомив: «Сьогодні вночі під час прориву через держкордон з території Росії автоколони з найманцями та зброєю і бойового зіткнення з прикордонниками наряду відділу прикордонної служби «Бірюкове» Луганського загону бойовики зазнали втрат. Зокрема, один з російських бойовиків знищений, один тяжко поранений. За попередніми даними, йдеться про «КамАЗи» зі складу автоколони, яка вчора була ідентифікована на російській території поблизу держкордону біля Донецької області».

На жаль, основні сили зі складу цієї колони змогли прорватися на територію України. Аналогічні повідомлення ми отримуємо майже щодня.

Керівник Держприкордонслужби Микола Литвин скаржиться, що однією з основних причин, чому українські прикордонники не мо-

жуть впоратися з терористами, є пасивність силового блоку: «Прикордонники максимально справляються зі своїми завданнями. Увесь силовий блок не зробив стільки, скільки зробила Держприкордонслужба за ці три місяці... Є випадки, коли прикордонники просто не встигають ставити заслон нарядом силовиків. Можна зробити висновок, що взаємодія із силовиками не налагоджена й прикордонникам доводиться в боротьбі з терористами розраховувати тільки на свої сили.

Поки що ситуація має такий вигляд: базові відділення прикордонслужби знаходяться в райцентрі чи селі, а в Донецькій чи Луганській областях такі відділення розташовані за 15–20 кілометрів від кордону. І щоденно прикордонникам доводиться долати відстані до пунктів пропуску на кордоні повз блокпости з 30–40 озброєними терористами.

На російсько-українському кордоні працюють бз пункти. Фактично всі наші відділи оточені озброєними людьми. Щоб відреагувати,

відправити нові резервні сили туди й перекрити кордон, у нас нема фізичної можливості. Але ми ведемо розвідувально-оперативну роботу. Крім того, для охорони кордону катастрофічно не вистачає людей – на 740 кілометрів кордону в Луганській області служать 1800 осіб, з них 500 осіб мобілізовано...

Взаємодії між прикордонслужбою й силовиками нема. Останні не використовують військову техніку, літаки, вертольоти на перший поклик, щоб прийти на підмогу прикордонникам й усунути загрозу. Ми були б тільки раді такій взаємодії. На кожній нараді це питання обговорюється, але не завжди це виливається в практичне розв'язання проблеми».

Тривалі роки ми лише спостерігали процес демілітаризації зазначеного військового формування та його незрозумілу трансформацію в бік «правоохоронного органу» під цілком пристойними гаслами переходу до європейських стандартів охорони держкордону. Наслідки бачимо...

Інформаційне протистояння

На сьогодні в Україні є кілька медіа-угруповань, які фактично ведуть інформаційну війну проти нашої держави. На жаль, на Донбасі історично склалася ситуація, коли ще з радянських часів люди більше довіряли голосові Москви, ніж Києва. І офіційний Київ із таким становищем мирився, якщо навіть не сприяв. На тлі популярності в населення російських телеканалів наші вітчизняні телевізійники замість виготовлення власного якісного продукту обрали найлегший шлях і просто додатково купували російську телепродукцію: фільми, в яких підносився образ російського солдата, мільйонера, сумнівні розважальні програми тощо. При цьому основні українські ЗМІ належали бізнес-елітам, далеким від національних чи європейських цінностей.

Після перемоги Майдану фактична інформаційна війна проти нашої держави лише загострилася. Частково ми намагаємося їй протистояти: трансляцію російських телеканалів рішенням Ради національної безпеки та оборони призупинено, зокрема в кабельних мережах. А український телеканал «1+1» оголосив про відмову від фільмів російського виробництва, які прославляють російську зброю. Проте в антиукраїнських гравців залишається низка інформаційних важелів, котрі вони активно використовують.

Через присутність в Україні російських ЗМІ та їхніх дочірніх структур преса (наприклад, «Комсомольская правда в Україні», «Аргументы и факты в Украине» тощо) продовжує реалізовувати інформаційну політику, спрямовану на звинувачення Майдану, нового керівництва держави за одночасного культивування «спільних» цінностей тощо.

Окрім власне російських, проти України фактично діють через кілька створених в Україні медіа-холдингів. Експерти відносять до «п'ятої колони» Росії в нашій державі ЗМІ холдингу УМХ, який вкупив наближений до оточення Януковича Сергій Курченко: «Кореспондент», «Комментарии», «Форбс-Украина». Моніторинги свідчать, що згадані ЗМІ дають можливість висловлюватися на своїх сторінках і сайтах експертам, позиція котрих не є проукраїнською...

Досить масовим за кількістю ЗМІ й широтою охоплення є холдинг «Вести», який пов'язують з Віктором Медведчуком: безкоштовна щоденна газета «Вести» (зазначмо, що в ній замість визначення «сепаратисти» чи «терористи» читачам пропонується термін «повстанці»), журнал «Вести-Репортер», радіо «Вести». Російська дезінформація у пересічних вітчизняних ЗМІ в деяких випадках поширювалася за допомогою замовних матеріалів, що є значною

проблемою українського інформаційного простору.

Можна довго дискутувати про те, як виправити ситуацію. Натомість наведемо один промовистий приклад. Недавно в Латвії оштрафували канал за неправдиве висвітлення подій в Україні. Латвійська Національна рада електронних засобів масової інформації (НРЕЗМІ), яка контролює діяльність теле- і радіотрансляторів, наклала адміністративний штраф на російськомовний «Перший балтійський канал». За офіційною інформацією представників НРЕЗМІ, «претензії пов'язані з показаними в його ефірі новинними сюжетами, у яких необ'єктивно відображені події в Україні. Проаналізувавши зміст новинної програми «Час» у період з 25 по 26 лютого та 1, 2 і 4 березня, рада дійшла висновку, що в сюжетах міститься необ'єктивне висвітлення подій в Україні, зокрема під час заворушень у Києві. Такі сюжети можуть сформувати думку, ніби владу в Україні незаконно захопили неонацисти і фашисти».

Як то кажуть, без коментарів...

Тому вважається, що для успішного проведення АТО керівництву держави необхідно створити такі умови для місцевого населення в інформаційному просторі держави, які повністю відвернуть його від надання підтримки терористам та сепаратистам. На цьому тлі повинна висловлюватись офіційна позиція держави стосовно докладання максимальних зусиль, спрямованих на розв'язання проблемних ситуацій, але неможливості зробити це в стислі терміни, бо цьому заважають дії терористів.

Позитивно сприйматимуться цільовими аудиторіями й показові судові процеси над терористами з демонстрацією засудження до максимальних термінів ув'язнення тих, хто безпосередньо винний у загибелі людей.

Рада національної безпеки і оборони України має забезпечити безперервну цілодобову роботу Інформаційно-аналітичного центру при РНБО, як основного органу, уповноваженого надавати офіційну інформацію щодо позиції керівництва держави, розвитку ситуації в Україні, перебігу та результатів антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, іншу вирішальну для прийняття рішення державою інформацію.

Що стосується телебачення та радіо, то позитивне значення могла б мати поява інформаційно-аналітичної програми, в якій регулярно інформували б жителів Донецької та Луганської областей (інших регіонів) про вжиті державою заходи для стабілізації ситуації, перспективи розвитку регіонів у єдиній Українській державі, наміри щодо

підвищення соціального забезпечення людей, усунення загрози населенню через діяльність терористів та сепаратистів.

Попри тенденцію скорочення кількості органів влади та апарату чиновників, Кабінету Міністрів України доцільно ініціювати створення центрального органу виконавчої влади (робоча назва – Державний комітет інформаційної політики та безпеки України) з такими основними функціями:

- розроблення, формування, координація та контроль за реалізацією інформаційної політики України;
- координація діяльності різних суб'єктів держави у сфері інформаційної безпеки;
- розвиток інформаційного суспільства в Україні.

Також ефективним кроком було б негайне розроблення урядом та оприлюднення перспективного плану (програми) розвитку найперше Донбасу (й інших регіонів України). Слід офіційно презентувати цей план населенню України та міжнародній спільноті. Мета – довести безперспективність продовження проявів сепаратизму і, навпаки, переваги розвитку Донбасу в єдиній Україні.

Для вдосконалення нормативного врегулювання заходів з інформаційної безпеки в інтересах проведення АТО треба терміново ухвалити Закон «Про кібернетичну безпеку України» та внести зміни стосовно забезпечення інформаційної безпеки до відповідних законодавчих актів. Для максимального залучення в інформаційних заходах держави можливостей Міністерства оборони та Збройних Сил України внести зміни щодо інформаційного забезпечення оборони нашої держави до Закону «Про оборону України».

Державному комітету телебачення та радіомовлення України, Національній Раді з питань телебачення та радіомовлення України, Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації України, необхідно перевірити виконання суб'єктами (які надають послуги у сфері телебачення, радіомовлення, комунікацій) вимог щодо заборони пропаганди війни, сепаратизму, тероризму тощо. У разі виявлення порушень слід позбавити ці суб'єкти ліцензій.

В інформаційному протиборстві велике значення має правильне формування та розуміння «образу ворога». Недавні опитування, які проводили фахівці з морально-психологічного забезпечення в батальйонах територіальної оборони, засвідчили наявність суперечностей в уявленні особового складу про ворога, якому доведеться невдовзі протистояти.

Замість висновків

Загалом ситуація потребує розуміння того, що успіхи силовиків з припинення діяльності незаконних збройних формувань не можуть усунути суперечності, котрі спричинили кризу. Правоохоронці, військові не мають змоги розв'язати соціально-політичні, економічні та інші проблеми регіону й місцевого населення. Тож можливості формату антитерористичної операції як «інструменту» впливу на поточну ситуацію частково вичерпано.

Тим паче що:

реагування на кризу було віддано фактично на відкуп силовим структурам без системного залучення всього спектра можливостей держави (соціально-політичних, економічних, інформаційних);

комплекс загальнодержавних заходів реагування на кризову ситуацію розглядався, але не був практично реалізований;

усі попередні етапи АТО здійснювалися із запізненням на місяць. Зокрема, активна фаза мала початися на початку квітня, а реально розпочалася на початку травня. Поточні дії фактично у форматі військової операції могли дати позитивний результат наприкінці квітня – на початку травня, але почалися лише у третій декаді травня;

використання так званої ідеологічної складової було обмежене, а системний інформаційний вплив з боку держави – відсутній;

використання можливостей недержавного сектору, й насамперед участі патріотично налаштованих громадян та громадських організацій у забезпеченні правопорядку тощо, було недостатнім;

було обрано не найдоцільніший варіант системи управління, бо основним її органом залишається оперативний штаб з проведення антитерористичної операції за обмеженої участі інших складових системи державного управління (адміністрації Президента України, РНБОУ, КМУ тощо).

При цьому факт обрання легітимного Президента України є істотним сприятливим чинником для початку роботи «з чистого аркуша» щодо реагування на поточну кризову ситуацію.

Водночас відсутність термінової зміни формату АТО й переходу на новий якісний рівень реагування на ситуацію спричинить зтяжну кризу в регіоні та частково в державі, що може бути використано як аргумент щодо неспроможності нового керівництва держави виконувати свої повноваження.

Тому від нового Президента очікують публічного «перезавантаження» в діяльності керівництва держави та ставленні до поточних подій:

на стратегічному рівні – старт проекту з робочою назвою «Нова країна», на тактичному – припинення протистояння на Сході України й налагодження конструктивного діалогу.

Головна ідея таких заходів може полягати в такому:

оприлюднення плану (програми, стратегії тощо) подальшого розвитку держави як програми-максимум для публічного обговорення, схвалення суспільством та старту реалізації;

зміна формату реагування на кризову ситуацію в південно-східному регіоні держави як програма-мінімум (перехід від АТО до комплексу загальнодержавних заходів з урегулювання кризи).

При цьому військові та правоохоронні заходи треба доповнити потужними соціально-політичними, фінансово-економічними й інформаційними.

Умовою успішної реалізації проекту має стати реконфігурація системи державного управління для адекватного реагування на кризову ситуацію. В контур управління слід включити Антикризовий центр при Президентові України (його необхідно терміново розгорнути на базі адміністрації Президента), Оперативний штаб при Кабінеті Міністрів, Інформаційно-аналітичний центр при РНБО України.

Як варіант можуть бути послідовно реалізовані етапи:

підготовчий (прийняття відповідних рішень та реконфігурація формату управління); *початковий* («публічне перезавантаження», оприлюднення проекту «Нова країна» та «дорожньої карти» припинення протистояння на Сході держави та налагодження конструктивного діалогу); *етап створення сприятливих умов в інформаційному просторі* (тобто «пониження температури кризи»); *етап припинення діяльності терористичних угруповань та незаконних збройних формувань*; *етап відновлення діяльності органів влади на регіональному рівні*, початок комп-

лексного розв'язання блоку соціально-політичних та економічних проблем регіону; *етап ліквідації наслідків кризової ситуації*.

Важливим є відновлення функціонування місцевих органів влади в Донецькій та Луганській областях, як варіант – їх тимчасове розгортання на території, де ситуація не контролюється бойовиками.

Щодо силової фази, то досі невикористаним резервом є проведення комплексу спеціальних операцій (щодо затримання керівництва незаконних ЛНР та ДНР, знешкодження найодіозніших керівників НЗФ («Стрелка», «Абвера» та ін.), знищення бронетехніки бойовиків, недопущення прориву колон через державний кордон тощо) з відповідним висвітленням у ЗМІ.

Очікується також зміна спрямованості дій сил і засобів АТО від «биття по хвостах» щодо реагування на бойовиків до проведення випереджальних заходів – превентивних операцій проти НЗФ за умови одночасного налагодження діалогу з місцевими лідерами громадської думки (бізнес-еліта, діячі культури, регіональні лідери громадських організацій), зокрема шляхом проведення відповідних заходів («круглих столів» тощо) на території цих областей, залучення недержавних структур (активістів, громадських організацій) до розв'язання кризової ситуації.

Сподіваємося, таке бачення не є відкриттям для керівництва держави й найближчим часом буде здійснено відповідні кроки для врегулювання кризи. Президент України Петро Порошенко одразу після обрання заявив: «Я підтримую продовження АТО, але вимагаю зміни її формату. Вона має бути більш короткою в терміні, більш ефективною, частини й підрозділи мають бути більш оснащеними. Ми маємо зробити першим пріоритетом підтримку і забезпечення української армії».

Сказано!

За офіційною інформацією Державної прикордонної служби, станом на 11.00 близько 500 терористів вже 7 годин продовжують штурмувати управління Луганського прикордонного загону. За уточненою інформацією, поранено 7 охоронців кордону. І терористів – 8 поранених і 5 убитих. «Під час штурму бойовики використовують не тільки міномети, гранатомети, кулемети та автомати, а й улюблену «російську» тактику – здійснюють обстріл прикордонного загону з житлових квартир, дахів будинків, при цьому використовують мешканців як живий щит», – повідомляє прес-служба відомства. Наголошено, що російські журналісти, змагаючись у цинізмі і відвертій брехні, поширюють інформацію, що в загоні є бойовики «Правового сектору», націоналісти, які на пропозицію перейти до лав ЛНР відповіли вогнем у «мирних жителів», не випустивши при цьому солдатів строкової служби (забувши, що строкової служби в Держприкордонслужбі немає вже з 2008 року).

(З виступу Голови парламенту Олександра Турчинова на пленарному засіданні ВР України 2 червня).